

e-zine

Participatie en de warmtetransitie

}} Tertium

Participatie en de warmtetransitie

In de komende 25 jaar moeten maar liefst 8 miljoen woningen en gebouwen in Nederland op een andere manier worden verwarmd dan met aardgas. Hoewel er de afgelopen jaren tal van initiatieven zijn ontstaan om deze transitie in gang te zetten, blijft het tempo achter.

Sinds de ondertekening van het klimaatakkoord in 2019 is in heel Nederland geëxperimenteerd met het aardgasvrij maken van wijken. Inmiddels hebben alle gemeenten een eerste versie van hun Transitievisie Warmte gepresenteerd, waarin ze mogelijke alternatieven voor aardgas per wijk in kaart brengen. Desondanks zijn de resultaten tot nu toe beperkt. De praktijk blijkt weerbarstiger dan verwacht. Dat komt onder meer door vertragingen in de benodigde wetgeving, financieringsproblemen en weerstand onder bewoners tegen alternatieve warmteoplossingen. Participatie wordt vaak gezien als een cruciale factor om deze weerstand te verminderen en de transitie te versnellen.

In dit e-zine delen we onze ervaringen met participatie in de warmtetransitie en bieden we praktische tips voor het aanpakken van dergelijke projecten. We verkennen de context van de transitie, bespreken belangrijke aandachtspunten voor zowel het project als het proces, en presenteren essentiële vragen die elke participatie-expert moet overwegen voordat een project van start gaat.

Veel leesplezier!

Natasja van den Berg (Tertium)

Amsterdam, Mei 2024

Even terugblikken

De afgelopen jaren zijn er diverse initiatieven en programma's opgezet om de warmtetransitie te versnellen:

Klimaatakkoord:

Dit akkoord, gesloten in 2019, legde de basis voor de huidige energietransitie, met ambitieuze doelen om Nederland aardgasvrij te maken.

Programma Aardgasvrije Wijken (PAW):

Dit programma ondersteunt gemeenten bij het ontwikkelen en uitvoeren van plannen om wijken van het aardgas af te halen.

Transitievisie Warmte:

Elke gemeente heeft inmiddels een eerste versie van deze visie opgesteld, waarin per wijk wordt aangegeven welke alternatieven voor aardgas beschikbaar zijn.

Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW):

Dit programma biedt gemeenten ondersteuning en kennis om de lokale warmtetransitie effectief vorm te geven.

Blik op de toekomst

Er staan twee belangrijke wetten en een aantal andere ontwikkelingen die een grote invloed zullen hebben op de warmtetransitie.

Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw)

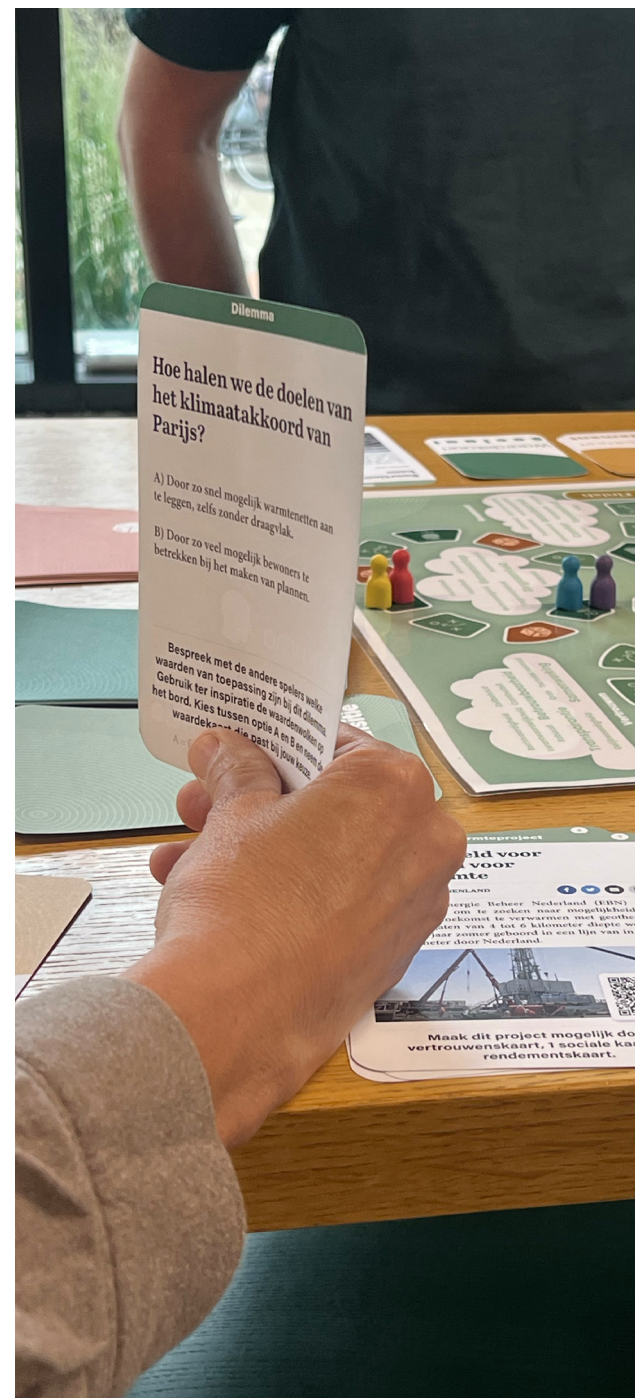
Deze wet, die onlangs is aangenomen in de Tweede Kamer, geeft gemeenten de bevoegdheid om wijken aan te wijzen die op een bepaald moment over moeten schakelen van aardgas naar een duurzame warmtebron. De wet bevat diverse waarborgen, zoals betaalbaarheid, participatie, rechtsbescherming en een redelijke termijn van minimaal acht jaar. Bewoners behouden het recht om voor een andere duurzame warmteoplossing te kiezen dan de collectieve voorziening die de gemeente aanbiedt. Dit betekent dat de optie om af te wachten en gas te blijven gebruiken verdwijnt.

Wet collectieve warmte (Wcw)

Deze wet, waar recent een advies over is uitgebracht door de Raad van State, heeft als doel om burgers beter te beschermen tegen hoge energiekosten en te zorgen voor een betrouwbare en duurzame warmtelevering. Een belangrijk onderdeel van deze wet is dat warmtebedrijven voor meer dan 50% in handen van publieke instellingen, zoals gemeenten of provincies, moeten komen. Hierdoor kunnen overheden het beleid van warmtebedrijven sturen en de belangen van burgers beter beschermen. Bovendien worden coöperaties in deze wet erkend als publieke bedrijven, wat hen in staat stelt om warmtenetten te beheren en publieke waarden te waarborgen.

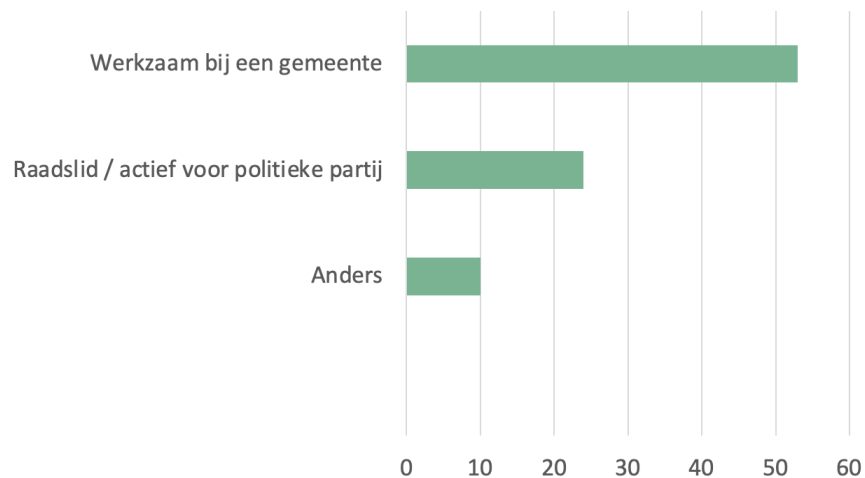
Actuele ontwikkeling

In de voorjaarsnota 2024 is extra budget vrijgemaakt voor de warmtetransitie, met middelen voor isolatie en subsidies voor warmtenetten. Daarnaast wordt er een ontwikkelfonds opgezet voor coöperatieve warmtenetten. Vandaag ligt de focus op participatie. De afgelopen jaren is er op dit gebied veel geëxperimenteerd. Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) heeft hier ook onderzoek naar gedaan. Bovendien is het Nationaal Programma Lokale Warmte opgericht, dat veel kennis ontwikkelt om gemeenten effectief te ondersteunen.

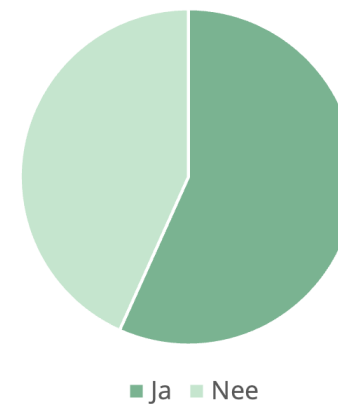

Enquête

Voorafgaand aan het Warme Wijken webinar hebben we een enquête verspreid onder professionals die betrokken zijn bij de warmtetransitie. In totaal hebben 97 mensen de enquête ingevuld. Hieronder vind je de resultaten.

Voor welke organisatie bent u actief?

Bent u betrokken bij wijkuitvoeringsplannen?

Wat zijn de belangrijkste onderdelen van de wijkuitvoeringsplannen waarbij u betrokken bent?

- **Coördinatie** (8)
- **Vertalen visie** naar plannen (6)
- **Communicatie en participatie** (6)
- **Onderzoeken mogelijkheden** per wijk (6)
- Zorgen voor **mandaat** (4)
- **All-round** (3)
- **Financiële middelen** (2)
- **Stakeholdermanagement** (2)

Is een specifieke vraag of thema over participatie en/of de energietransitie waar u benieuwd naar bent?

- Hoe kun je een **brede groep bewoners** betrekken bij een veelal onbekend, vrij **technisch onderwerp**?
- Welke **mate van invloed** kunnen bewoners hebben in de warmtetransitie?
- **Lessen en ervaringen** uit andere gemeenten

Wat zijn de grootste uitdagingen die uw gemeente/organisatie ondervindt bij het betrekken van inwoners in participatietrajecten voor de energietransitie?

Heeft u een voorbeeld van een geslaagd participatietraject in de warmtetransitie?

- Buurtplan Aardgasvrij Generalenbuurt **Eindhoven**
- **Zonnewarmtenet Ramplaankwartier** **Haarlem**
- GWL terrein **Amsterdam**
- Broekpolder **Beverwijk**
- Plaszoom **Rotterdam**
- Kersenboogerd **Hoorn**
- Het opstellen van de TVW

44 respondenten hebben **geen voorbeeld**

Onze visie op het proces

Kijk verder dan techniek, maak een sociale kaart van de wijk.

Het is belangrijk om te begrijpen wie er in de wijk wonen. Wat zijn hun opvattingen over duurzaamheid? Hoe veerkrachtig zijn ze, zowel sociaal als economisch? En wat is hun financiële draagkracht? Deze inzichten helpen om een effectiever en meer op maat gesneden transitieplan te ontwikkelen.

De mate van organisatie binnen de wijk bepaalt wat mogelijk is.

Hoe goed een wijk georganiseerd is, heeft een directe invloed op hoeveel de bewoners zelf kunnen en willen bijdragen aan de warmtetransitie. Hoe hoger de organisatiegraad, hoe groter de kans op succesvolle participatie en samenwerking.

Vertrouwen in instituties is cruciaal voor succesvolle participatie.

Participatie hangt sterk af van het vertrouwen dat bewoners hebben in de overheid en andere betrokken partijen. Zoals gezegd: “We spelen op het hoofdschaakbord van wantrouwen.” Dit betekent dat het opbouwen van vertrouwen een fundamentele voorwaarde is voor vooruitgang in de warmtetransitie.

Koppelkansen zijn belangrijker dan vaak wordt gedacht.

Door de warmtetransitie te koppelen aan andere verbeteringen, zoals woningisolatie of sociale initiatieven, kan het draagvlak aanzienlijk worden vergroot. Deze koppelkansen bieden een breder perspectief en kunnen de voordelen voor bewoners tastbaarder maken.

Onze visie op het project

Kies het juiste niveau van participatie.

Niet elk onderwerp vereist dezelfde mate van betrokkenheid. Zorg ervoor dat het participatieniveau aansluit bij de complexiteit en impact van de beslissingen die genomen moeten worden.

Rek de onderwerpen waarover kan worden meegedacht maximaal op.

Geef bewoners zoveel mogelijk ruimte om mee te denken over verschillende aspecten van de transitie. Dit vergroot hun betrokkenheid en gevoel van eigenaarschap.

Focus op aspecten waar bewoners merkbare invloed op hebben.

Richt de participatie op onderdelen waar de inbreng van bewoners een merkbare impact kan hebben. Onderwerpen waarover al definitief is besloten (bijvoorbeeld door de gemeenteraad) kunnen beter als vaststaand feit worden gepresenteerd.

Pas de vormen van participatie aan aan de diversiteit in de wijk.

Niet iedereen heeft dezelfde capaciteiten of wensen als het gaat om participatie. Zorg daarom voor variatie in de manieren en tijdstippen waarop bewoners kunnen deelnemen, zodat iedereen op een passende manier kan bijdragen.

Denk goed na over de timing.

Overweeg zorgvuldig wanneer je met participatie begint en hoe lang het proces duurt. Voor een beleidsmaker is een project van 2 jaar heel normaal, maar voor een burger kan dat als een eeuwigheid aanvoelen. De juiste timing is essentieel om ervoor te zorgen dat bewoners betrokken blijven.

Zonnewarmte Ramplaankwartier

Zonnewarmte Ramplaankwartier (voorheen SpaarGas) is de gezamenlijke actie van bewoners in het Ramplaankwartier en de gemeente Haarlem om de wijk op een haalbare en betaalbare manier zoveel mogelijk aardgasvrij te maken. Dit kan door zelf energie op te wekken voor warm water en verwarming en door elektrisch te koken.

Er ligt een gedegen plan op tafel om dit te doen door stapsgewijs huizen uit te rusten met PVT-panelen (die elektriciteit opwekken én water opwarmen), een geschikte warmtepomp en aan te sluiten op een buurtwarmtenet. Na de toekenning van een rijksbijdrage van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) in 2022 wordt dit plan uitgevoerd.

ZOMER

PVT-panelen wekken warmte en elektriciteit op. In de zomer wordt meer warmte opgewekt dan in de woning nodig is. Die extra warmte wordt als warm water afgegeven aan het buurtwarmtenet en naar de WKO (Warmte- en Koude Opslag) gepompt.

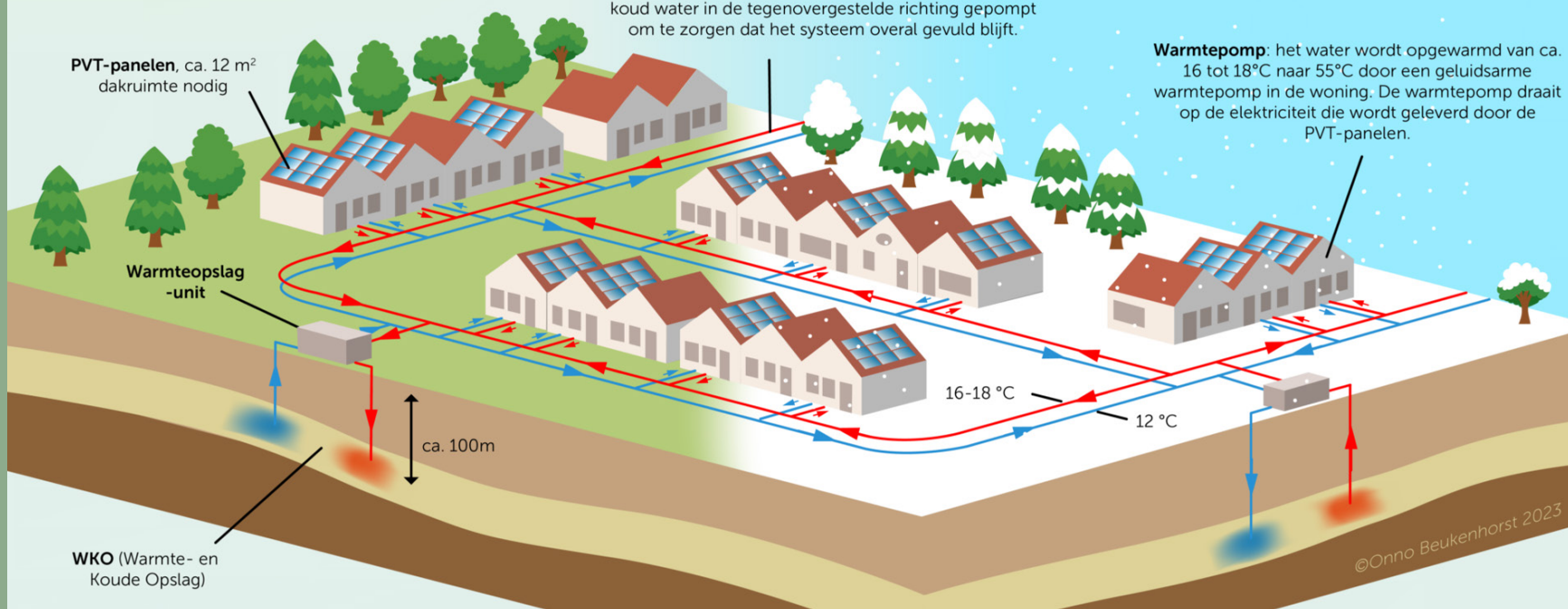
TUSSENSEIZOEN

In de tussenseizoenen (voorjaar en najaar) wordt de warmte uit de PVT-panelen direct gebruikt in de woning.

Buurtwarmtenet: de leidingen zijn dubbel uitgevoerd. Via het eerste net wordt warm water van en naar de WKO gebracht. Via het tweede net wordt gelijktijdig koud water in de tegenovergestelde richting gepompt om te zorgen dat het systeem overal gevuld blijft.

WINTER

In de winter wordt het warme water vanuit de WKO via het buurtwarmtenet naar de huizen gepompt. In huis wordt het opgewarmd tot 55°C, voldoende voor een warme douche en het verwarmen van een gemiddeld geïsoleerd huis.

10 ontwerpvragen voor participatie in de warmtetransitie

We hebben een methodiek ontwikkeld die gebaseerd is op principes uit de relationele contractvorming. Hierbij hebben we 10 normen geformuleerd en vertaald naar vragen. Deze vragen zouden door elke participatie-expert in Nederland moeten worden gesteld aan het begin van een nieuw project.

Vraag	Toelichting
1. Spelen er zaken uit het verleden mee?	Het verleden kan van grote invloed zijn op de huidige participatie. Eerdere ervaringen met projecten of interacties met de gemeente kunnen het vertrouwen en de bereidheid om deel te nemen beïnvloeden.
2. Begrijpt iedereen wie waarvoor verantwoordelijk is?	Duidelijkheid over de rollen en verantwoordelijkheden van alle betrokken partijen is essentieel. Als mensen weten wie verantwoordelijk is voor welke beslissingen, kunnen zij gericht deelnemen en wordt verwarring voorkomen.
3. Hoe laten we merken dat de inbreng van deelnemers wordt gewaardeerd?	Het is belangrijk om deelnemers te laten zien dat hun input serieus wordt genomen. Dit kan door feedback te geven, resultaten van hun bijdragen te delen, en duidelijk te maken hoe hun inbreng het proces beïnvloedt.
4. Houd de planning rekening met de deelnemers?	De timing van het participatieproces moet aansluiten bij de beschikbaarheid en mogelijkheden van de deelnemers. Dit betekent dat de planning flexibel moet zijn en ruimte moet bieden voor de behoeften van de deelnemers.
5. Welke dingen moeten we nu beslissen en wat kan later?	Niet alle beslissingen hoeven in één keer genomen te worden. Identificeer welke beslissingen dringend zijn en welke uitgesteld kunnen worden om meer tijd en ruimte te geven voor participatie en overleg.
6. Hebben deelnemers voldoende kennis, tijd en middelen om mee te doen?	Voor effectieve participatie moeten deelnemers toegang hebben tot de nodige informatie, voldoende tijd om mee te denken, en de middelen om actief deel te nemen. Anders kunnen ongelijkheden in kennis en middelen leiden tot een scheve machtsverhouding.
7. Hoe sluiten we aan bij de lokale cultuur?	Participatie werkt het best wanneer het aansluit bij de lokale gewoontes, normen en waarden. Het is belangrijk om de lokale cultuur te respecteren en mee te nemen in de vormgeving van het participatieproces.
8. Op welke thema's heeft de omgeving merkbare invloed?	Het is cruciaal om duidelijk te maken waar bewoners daadwerkelijk invloed op kunnen uitoefenen. Transparantie over de grenzen van hun invloed voorkomt frustratie en versterkt het vertrouwen in het proces.
9. Hoe kunnen we vanuit vertrouwen met de omgeving samenwerken?	Vertrouwen is de basis van goede samenwerking. Het opbouwen en behouden van vertrouwen vereist transparantie, open communicatie en het nakomen van afspraken.
10. Kan de omgeving ook in de toekomst nog blijven meedenken en meebeslissen?	Participatie moet niet stoppen na eenmalige inspraak. Het is belangrijk om mechanismen in te bouwen waardoor de omgeving ook in de toekomst betrokken kan blijven bij beslissingen en ontwikkelingen.

Colofon

Dit is een uitgave van Tertium

Redactie

Natasja van den Berg

David Crommentuijn

Carla ten Kate

www.tertium.nl

}}} Tertium